

ЧОТИРИ АВТОРИЗОВАНІ ПЕРЕКЛАДИ (3) НАЗАРА ГОНЧАРА

Одного погожого осіннього вечора, 6 жовтня 2003, Назар Гончар надіслав мені електронного листа, надрукованого *дурилицею*¹. Цей лист, друком оригіналу, виглядав дослова так:

From: Nazar Honchar <nazar_honchar@xxxoo.com>
To: Taras Luchuk <luchuk@xxx.edu.ua>
Date: 6 жовтня 2003 р.
Subject: trans
Folder: Inbox/MyMail

Tarase,
ce computer u Tebe jirundowyj,
a pryvit wid Xrysti “prysutnij”
pa--nazar

Дурилиця, система письма фонетично типу, яка фіксувала (чи кодувала) українські букви знаками латинського алфавіту, була популярна на початках використання світової мережі-павутини, коли е-мейли з космічною швидкістю почали витісняти звичайні, усталені віками, листи. Тепер, коли нема технічної потреби в такому кодуванні, надісланий мейл виглядав би так: «Тарасе, це комп'ютер у Тебе їрундовий, а привіт від Христі “присутній”. Па – Назар». Поминаючи технічні деталі кодування, поясню сенс цього послання. Змістовно воно ніби й нецікаво, а поза контекстом ще

¹ Архів Тараса Лучука. – Од. зб. б/н (файл «ВІДназараВІСТЬ»). – Арк. 1 (вгорі) : лист Назара Гончара до Тараса Лучука від 6 жовтня 2003 року.

й незрозуміло. Отож, для прояснення мені треба вказати, що цей Назарів мейл був надісланий як відповідь на мій *дуриличний лист*² такого змісту:

Nazare, Ty meni jakusj jirundu pryslav. Sprobuj nadislaty zvyčajnyj e-mail, tobtto svoji virshyky pomisty v samomu e-mail-i. Vitannia Xrysti j tryimennomu! TL

Записаний звичайною графікою, лист виглядає так: «Назаре, Ти мені якусь їрунду прислав. Спробуй надіслати звичайний e-mail, тобто свої віршики помісти в самому e-mail-i. Вітання Христі й трийменному! TL».

Всупереч давній латинській приказці *ab ovo usque ad mala*, почну пояснення не *ab ovo*, не від яйця, а почну *ab malo*, від яблука – не від початку, а від кінця. Христа, якій я передаю вітання через Назара, – це Христина Назаркевич, Назарова дружина; трийменний – Юлько Гончар, син Христини й Назара, а заодно й похресник мого брата Івана. Трийменним я називаю його через те, що при хрещенні він отримав три імені: Юліан Іван Михайло. Під своїм повним іменем-прізвищем він одного разу навіть засвітився в літературі; мова про його дебютну публікацію (в чотирирічному віці) в «Королівському лісі», що була підписана псевдонімом *Люлько Гончаркевич*; цей контамінаційний псевдонім тут же було й розкрито: *Юліан Іван Михайло Гончар-Назаркевич*³. Щоб правильно йменувати юного літератора й не повторювати кожного разу всі його імена, я й вигадав для нього паронім – *трийменний*.

Про цей «королівський дебют» мені згадалось не випадково, адже в «Королівському лісі» було опубліковано також поетичну добірку Назара Гончара «Слова-слова»⁴ й мої версії Катуллових «Байдиків»⁵. Один із цих перекладів, а саме переклад другого

² Там само – Арк. 1 (внизу) : лист Тараса Лучука до Назара Гончара, початок жовтня 2003 року.

³ Гончар Ю. Космологія : [вірші] / Люлько Гончаркевич (Юліан Іван Михайло Гончар-Назаркевич) // Королівський ліс : альманах / уряд. Віктор Неборак. – Львів : Класика, 2000. – С. 87–88.

⁴ Гончар Н. Слова-слова : [вірші] / Назар Гончар // Там само. – С. 75–84.

⁵ Байдикі : Катулл у версіях Тараса Лучука / [Гай Валерій Катулл ; з лат. перекл. Тарас Лучук] // Там само. – С. 103–114.

вірша Катутла (під назвою «До горобейчика»), присвячено Назарові. Присвята була зумовлена інтертекстуально. Справа в тому, що у своєму перекладі я використав слово *леда* (у значенні «тільки», «будь-як»), взорюючись саме на Назарів вірш «Одна моя знайома...» з канонічного корпусу Лугосаду⁶. Мій переклад, здійснений 16 січня 1997 року, друкувався двічі⁷, а присвята, складена через десять днів після перекладу, ніколи не була надрукована, але чудом-дивом збереглася серед моїх розрізнених паперів і тепер долучена до Назарових матеріалів у моєму архіві⁸. Отож, раз окаязія така, подаю цей переклад із Катутла разом із присвятою перекладача:

<Катутл, II>

Горобейчик – пестун моєї панни:
Забавляється ним, до серця тисне;
Кінчик пальчика до дзьобка підставить,
Ще й піддрочить, аби гостріше дзьобав,
Коли звабі моїй, жаданій вельми,
Любо хочеться леда жартувати,
Щоб утишити смуток безутішний,
А відтак і вогонь, гадаю, ревний.
Забавляючись, як вона, тобою,
Я прогнав би з душі тужливу думу!

*З латинської переклав Тарас Лучук
16 січня 1997*

Переклад дедикований Назарові ГО,
в якого леда-чого залюбилась одна його...
ого – навіть в рифму (!) дедикація вийшла:
Назарові Го – одна його...
(знарочна не придумав я б,

⁶ Лугосад: поетичний ар'єргард / Іван Лучук ; Назар Гончар ; Роман Садловський. – Львів : Видавнича фірма «Афіша», 1996. – С. 85; див. також: Лугосад : об'єктивність канону / Іван Лучук ; Назар Гончар ; Роман Садловський. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2007. – С. 45.

⁷ Першодрук: Королівський ліс : альманах. – С. 103; передрук: Лучук Т. Щодня крім сьогодні : вірші й переклади / Тарас Лучук. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – С. 80.

⁸ Архів Тараса Лучука. – Од. зб. б/н (файл «ВІДназараВІСТЬ»). – Арк. 3 : переклад з Катутла з дедикацією..

якби само по собі не б)
 ха-ха: рідкісний ще й консонантної рими вийшов екземпля(р)!
 Щось роз-дедикація-вся я, пора кінчать,
 а то не стільки віршів, скільки хвоста:
 розписався, як дзьобливий горобейчик розцвірінькався.
 –Зате прогнав з душі тужливу думу,
 тепер мені–не як Катутлу.
 – Ну да: почав Назаром, а закінчив тим, чим почав.
 –Вміти треба! Спробуй сам!
 Твій Сем–
 чи Тарас?
 Питання в лоб,
 чи риторичне – ан фас.
 Взагалі-то, мова не про псів (ан! фас!) чи птахів (горобейчиків),
 а про нас.
 Можна й по-простому:
 Назарові – Тарас.

Притиска: графоманія – перший клас.

Після притиски: ...нестримний потяг... (як писав один класик)

27 січня 1997, 1:20

Згадую про «Королівський ліс» і свої переклади з Катутла з єдиною метою, щоб окреслити той, як мовили в Галичині, *дві-рочний* контекст, у якому відбувалося наше з Назаром листування. Треба визнати, що було воно вельми принагідним, адже значно частіше ми спілкувалися наживо або телефонічно. А листовно тоді, на початку жовтня 2003, я звернувся до Назара, щоб він переслав мені свої вірші в перекладах англійською мовою. Тоді визрівав задум зібрати під однією палітуркою чужомовні переклади з Лугосаду. Щоправда, це була тільки ідея, й до реалізації цього задуму ні тоді, ні пізніше діло не дійшло. Але англломовні версії своїх віршів Назар мені таки надіслав. Як видно з мого електронного листа, відкрити долучений файл, або ж *їрунду*, як я назвав той невідчитаний текст, мені не вдалося, очевидно, через *їрундовий* комп'ютер, як окреслив цю ситуацію Назар у своєму листі-відповіді. Надіславши вітання від дружини Христі, Назар вирішив не пересилати тексти електронною поштою, а просто приніс мені (чи не наступного дня) їх роздрук. Отримавши ці тексти, я долучив їх до роздрукованих напередодні двох наших

листів. Таким чином у моєму архіві було створено файл, якому згодом, взором Назарової збірки «ПРОменеВІСТЬ»⁹, було дано назву «ВІДназараВІСТЬ».

Ця *вість* складається з чотирьох Назарових текстів з паралельними перекладами англійською мовою. Подаю тексти в тій послідовності, в якій передав мені Назар.

Текст перший – «пірнаю...»:

***	***
пірнаю	I am diving
в небо – і у всесвіт	in the sky—and in the world
виринаю	I am emerging
лечу	I am flying
співаю	singing
кричу	crying
позіхаю	yawning
і покидаюсь	and I am waking up

Це – єдиний вірш, надісланий таки електронною поштою – як постскриптом до листа від 6 жовтня 2003 р.¹⁰ Український текст повністю ідентичний з тим, який друкувався в лугосадівському каноні¹¹. Назар перепитувався, чи цей текст, бува, не переклала моя дружина, Ольга Лучук. Треба відповісти ствердно й зазначити, що цей філологічний переклад було здійснено, ймовірно, влітку 1986 або 1987 року, коли виникла ідея підготувати до друку одну химерну поетичну збілочку, до якої ніби мимохідь був причетний я, а через мене й дружина моя. Мова про збірку під умовною назвою «Пірнаю – мовами народів світу». Це мало бути одне з перших видань сформованого вже тоді Лугосаду.

Задумано було видати один вірш Назара Гончара (ГО в Лугосаді) – «пірнаю...»; була ідея покласти цей текст на музику, кожне його слово оздобити ілюстрацією, а ще подати паралельні переклади чужими мовами. Взірцем слугувало видання Шевченкового

⁹ Гончар Н. ПРОменеВІСТЬ : [вірші] / Назар Гончар. – К. : Факт, 2004. – [148 с.] (без пагінації). – (Серія «Зона Овідія»).

¹⁰ Архів Тараса Лучука. – Од. зб. б/н (файл «ВІДназараВІСТЬ»). – Арк. 1.

¹¹ Лугосад : поетичний ар'єргард. – С. 95; Лугосад : об'єктивність канону. – С. 57–58.

«Заповіту» романо-германськими мовами¹², де було відтворено факсиміле цього унікального твору, подано його український друкований текст, нотний текст (мелодію), переклади англійською, французькою, німецькою, іспанською, італійською, португальською, румунською та шведською мовами, а також (всупереч назві) й мовою російською, яка, як відомо, ні до романських, ні до германських мов не належала. До видання «Пірнаю» (що, ймовірно, від початку було *ідеєю фікс*) вирішено було залучити усіх знайомих знавців чужих мов. Таким чином, мертвими мовами (давньогрецькою та латинською), а також німецькою цей Назарів міні-шедевр поперекладав я, мовами південних слов'ян – ЛУ в Лугосаді (Іван Лучук), мовами східних слов'ян – САД в Лугосаді (Роман Садловський). На прохання Назара англомовну версію «пірнаю...» підготувала Ольга Лучук.

Поданий тут текст – це поки що єдиний вцілілий фрагмент задуманого, але не доведеного до логічного завершення видання. Усі переклади, припускаю, зберігалися в Назара, принаймні в мене нема моїх же чужомовних перекладацьких екзерцицій. Щодо українського оригіналу, то вірш «пірнаю...» прикметний тим, що саме він відкривав дебютну добірку Назара Гончара у «Вітрилах»¹³, де тоді друкувалися практично всі молоді літератори України, які бажали вийти в публічний простір.

Наступні три тексти надруковано на одному аркуші¹⁴, який, як згадано, долучено до роздрукованого електронного листа. Спочатку йде «Ода до ліжка» в перекладі Вірляни Ткач і Ванди Фиппс:

**ОДА ДО ЛІЖКА
АБО КОЛИСКОВА ДЛЯ СЕБЕ**

ліжко мое
моя поетична майстерня
ліжко мое
мій найщиріший друг

**ODE TO THE BED
OR A LULLABY FOR ME**

my bed is
where I practice my poetic craft
my bed is
my best friend

¹² Заповіт : Романо-германськими мовами / Вірш Тараса Шевченка ; Мелодія Гордія Гладкого ; Ред.-упоряд. В. Ф. Таловиря. – К. : Музична Україна, 1983. – 96 с.

¹³ Гончар Н. [Вірші] / Назар Гончар // Вітрила-88: Поезія, проза, переклади, творча майстерня / упоряд. Станіслав Чернілевський. – К. : Молодь, 1988. – С. 14–15.

¹⁴ Архів Тараса Лучука. – Од. зб. б/н (файл «ВІДназараВІСТЬ»). – Арк. 2.

ліжко чиєсь	someone else's bed
<i>do you sleep English?</i>	<i>do you sleep English?</i>
ліжко чиєсь	someone else's bed
<i>schlafen Sie Deutsch?</i>	<i>schlafen Sie Deutsch?</i>
ліжко моє	my bed–
ліжко моє українське	my bed is Ukrainian
ліжко моє	my bed is
то мій вселюдський борг	what I owe humanity

Назарова «Ода до ліжка» входить до канонічного корпусу Лугосаду¹⁵. Англomовну версію було створено для експериментальної вистави «Мова простору: горища, кухні, вірші» в рамках театральної майстерні, яку провела Мистецька група «Яра» зі студентами Літньої школи українознавства в Гарвардському університеті на початку липня 1994 р.¹⁶ Крім Назарового вірша, у виставі було використано ще такі твори про різні приміщення й речі: «Хоч і дивлюся я на світ...», «Картина» і «Ліфтугору» Миколи Мірошниченка, «Лист із дачі» Оксани Забужко, «Надворі день» Вікторії Стах, «Телефони» Василя Осадчого, «Бібліотека» Юрія Андруховича, «Місто» Михайля Семенка й «Вийди з кімнати» Богдана Ігоря Антонича. Сценарій цього поетичного дійства (у короткому викладі режисера Вірляни Ткач) засвідчує, чому «Оду до ліжка» було залучено до «Мови простору»: «Ми створили нарис сценарію вистави: агент з нерухомості (Керен-Енджела Бішоп, акторка Мистецької групи «Яра») показує глядачам дуже незвичний дім, дім поета (якого грав Андрій Водичев), де кожна кімната розмовляє. Ватоку Уено спроектував дерев'яне обрамлення кімнати. З такого погляду, кожен вірш становив іншу кімнату в цьому рухомому будинку. [...] Композитор Мистецької групи «Яра» Генджі Іто створив музику до вірша Богдана Ігоря Антонича «Вийди з кімнати», яку всі учасники дійства співали наприкінці вистави, виходячи з обрамлення кімнати-сцени»¹⁷.

¹⁵ Лугосад : поетичний ар'єргард. – С. 94; Лугосад : об'єктивність канону. – С. 56–57.

¹⁶ В іншому світлі: Антологія української літератури в англomовних перекладах Вірляни Ткач і Ванди Фиппс та в театральному дійстві мистецької групи «Яра» / упоряд., ред., перекл., вступне слово та біографічні довідки Ольги Лучук = In a DifferentLight: A Bilingual Anthology of Ukrainian Literature Translated into English by Virlana Tkacz and Wanda Phipps as Performed by Yara Arts Group / Compiled and Edited with Foreword and Notes by Olha Luchuk. – Львів : Срібне слово, 2008. – С. 553..

¹⁷ Там само. – С. 553–554.

До англomовного перекладу своєї «Оди до ліжка», властиво до рядків, виділених курсивом, Назар подав примітку по-англійськи, що ці рядки в оригіналі звучать по-англійськи й по-німецьки – «in English and German in the original version of the poem». Ця ж ода-коліскова існує також в іншому перекладі англійською мовою; цей переклад (спеціально для двомовної антології «Сто років юності», яка репрезентувала українську поезію ХХ століття в англomовних перекладах) здійснив Михайло Найдан¹⁸. Зважаючи на той факт, що таки не часто буває, щоб один вірш українського автора існував у двох майже синхронних перекладних версіях, варто (для порівняння зі щойно надрукованим перекладом Вірляни Ткач і Ванди Фиппс) подати й Найданів переклад:

ODE TO A BED OR A LULLABY FOR MYSELF

My bed–
my poetry workshop
My bed–

my sincerest friend

Somebody else's bed–
do you sleep English?
Somebody else's bed–
schlafen Sie Deutsch?

My bed–
my Ukrainian bed
My bed–
my universal debt

«Ода до ліжка» – це єдиний текст Назара Гончара, використаний в поетичних дійствах Мистецької групи «Яра». Щоправда, Вірляна Ткач і Ванда Фиппс переклали ще його «люблю sínead o'connor...». Український оригінал цього вірша, створений наприкінці ХХ століття в часи Назарового захоплення ірландською співачкою, було надруковано щойно у збірці «ПРОМЕНЕВІСТЬ» (Київ, 2004),

¹⁸ Сто років юності: Антологія української поезії ХХ ст. в англomовних перекладах / упряд. Ольга Лучук і Михайло Найдан = A Hundred Years of Youth : A Bilingual Anthology of 20th Century Ukrainian Poetry / Compiled & Edited by Olha Luchuk & Michael M. Naydan. – Львів : Літопис, 2000. – С. 671.

а переклад, як видно з архівного файлу «ВІДназараВІСТЬ», існував уже до часу публікації оригіналу. Таким чином, розумно думати, що Назар, заохочений використанням своїх творів у дійствах «Яри» (дарма, що це був тільки один текст), передав (можливо, й на прохання самої Вірляни) ще інші свої вірші для майбутніх перекладів та інсценізацій. До категорії перекладених щасливців потрапив тільки один вірш, який і подаю тут:

***	***
люблю sinéado'connor	I love sinéad o'connor
моєї мови по-моєму не чути нікому	but no one hears my language my way
поцілуйся пане-боже	god, go kiss
в душу	your divine aspect
влізь-но в мою	then crawl into my skin
шкуру – пій:	and sing:
горе-горе безсилим	woe betide the poor man

Можливо, цей текст використовували в дійствах «Яри», однак, в опублікованих матеріалах з архіву цієї групи («Театральні вистави, що спричинили переклади = The productions which generated the translations»)¹⁹ про цей факт, якщо він справді реальний, нема жодної згадки. Але тут цікавіша Назарова примітка до останнього рядка перекладу; цей рядок поет пропонує замінити таким: «woe-woe betide the powerless person». Заміна словосполучення *the poor man* словосполученням *the powerless person* вказує на знайомство Назара Гончара з лінгвістичною теорією Сепіра–Ворфа (Sapir–Whorf hypothesis), згідно з якою структура мови визначає мислення й спосіб пізнання дійсності; тут Назар, ніби взуваючись на феміністичний варіант цієї теорії, пропонує подолати андроцентризм мовної картини світу й саме тому замінює маскулінну лексему *man* (яка найперше вказує на особу чоловічої статі) нейтральною лексемою *person* (яка вказує на людину як таку, без гендерної специфікації). Зрештою, так в оригіналі: *безсилим* можуть бути як чоловіки, так і жінки. Мені не відомо, чи перекладачки погоджувалися з такою редакцією свого перекладу.

¹⁹ В іншому світі. – С. 530–606, 607–677.

Є ще один вірш Назара Гончара, переданий мені на початку жовтня 2003. Це – Назарова «Апологія Байдужости», класичний текст української постмодерної літератури. Як і два перші вірші («пірнаю...» й «Ода до ліжка»), «Апологія» належить до канонічного корпусу Лугосаду; навіть більше, цей текст завершує собою Назарову збірку «Закон всесвітнього мерехтіння»²⁰. Назар передав мені «Апологію» з паралельним перекладом англійською мовою в такому вигляді:

АПОЛОГІЯ БАЙДУЖОСТИ AN APOLOGY OF INDIFFERENCE

україно моя	My Ukraine
роззявлена	Gaping
ти радієш собі	Merry
байдужа	Indifferent
маєш десь	Somewhere you have
сонцегасник	A light-extinguisher
адже він як і всі	Like all others
українець	It is a Ukrainian

Англійську версію своєї «Апології» Назар Гончар видобув з інтернет-сторінки Лондонського університету, на якій була розміщена стаття Тамари Гундорової «Ukrainian Postmodernism in the Labyrinths of National identity: Reversal and Revenge». Тут «Апологію» було процитовано повністю (мовою оригіналу і в перекладі англійською мовою); хто переклав по-англійськи статтю української дослідниці, не було зазначено, тому цей переклад виступає як анонімний. Тамара Гундорова, звісна річ, свою статтю написала українською мовою й надрукувала в часописі «Кур'єр Кривбасу»²¹. «Апологію Байдужости» вона подала як характерну ілюстрацію позиції Лугосаду щодо національної ідентичності; окресливши творчість лугосадівців як самодостатню культурософську ідеологію, що «сповідувала ар'єргардну опозиційність щодо модернізму й цілої модернізаційної стратегії», а також, «резонуючи на всі попередні форми і традиції літератури», була

²⁰ Лугосад : поетичний ар'єргард. – С. 109; Лугосад : об'єктивність канону. – С. 68.

²¹ Гундорова Т. Ностальгія та реванш: Український постмодернізм у лабіринтах національної ідентичності / Тамара Гундорова // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 114. – Листопад. – С. 165–172.

найближчою «до передмодерних барокових (не без футуристичного забарвлення) моделей мислення й поведінки», дослідниця вказала, що саме в «Апології Байдужости» Назара Гончара «відгомін демонстрацій урівноважується українською іманентною (сковородинською) самодостатністю – запобіжником надмірних емоцій і протестів»²².

Щодо англomовного перекладу, маємо одну посутню ремарку (й, відповідно, виправлення) автора. Ця ремарка стосується шостого рядка, де було слово *fire-extinguisher* – як відповідник українського слова *вогненасник* (так цитовано у статті Гундорової). Але в оригінальній версії маємо неологізм *сонцегасник*, який, згідно з Назаровим відчуттям мови, було відтворено як *light-extinguisher* (теж неологізм, може мати значення «сяйвогасник»; так чи інак, не «апарат для гасіння пожежі», яким неодмінно виступає «вогнегасник»).

Як видно, до кожного з чотирьох перекладених текстів є короткі Назарові ремарки; отож, ці переклади можна вважати авторизованими. Відомо, що Назар Гончар авторизував переклади своїх творів, зокрема, польською²³ та німецькою²⁴ мовами. Тепер до цього переліку можна додати й переклади англійською мовою. Якщо під сучасну пору в «Зібраних творах» Назара Гончара²⁵ подано його поетичні збірки, вірші поза збірками, твори для дітей, поетичні переклади, прозу й есеїстику, начерки й колажі, а також інтерв'ю з поетом та його іконографію, то наступне видання, сподіваюсь, буде доповнене його автоперекладами (головно, німецькою мовою) й перекладами авторизованими. Початок для доповненого видання покладено цією публікацією в «Парадигмі».

²² Там само. – С. 166.

²³ **Honczar N.** Gdybym : [wiersze wybrane] / Nazar Honczar ; przetłumaczyli Aneta Kamińska i Andrij Porytko z udziałem autora. – Warszawa : Staromiejski Dom Kultury, 2007. – 50 s. – (Biblioteka Nocy Poetów ; 22).

²⁴ **Hončar N.** Lies dich : Performative Dichtungen und Lyrik / Nazar Hončar ; Übertragung Chrystyna Nazarkewytsch. – Graz : Leykam Verlag, 2008. – 102 S. – (Internationales Haus der Autorinnen und Autoren Graz).

²⁵ **Гончар Н.** Зібрані твори / Назар Гончар ; упоряд. Іван Лучук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 544 с. – (Сектор поезієзнавства Інституту Івана Франка НАН України ; Серія «Лугосад»).